

STANOVNIŠTVO VELEBITSKOG PODGORJA U ANTICI

MARIN ZANINović

Antika je na našoj obali razdoblje u kojem počinje naša pisana povijest. To je vrijeme u kojem stari pisci, geografi i povjesničari bilježe različite podatke o našim krajevima, njihovim stanovnicima i pojedinim događajima u kojima oni posredno ili neposredno sudjeluju. Ti su podaci ponajčešće veoma oskudni, pa različite znanosti, poput filologije, lingvistike i arheologije, nastoje utvrditi njihovo preciznije značenje. Time se postiže povremeni trag svjetla i u prehistoriju i protohistoriju krajeva o kojima je riječ, jer su mnoge antičke zabilješke odraz mnogo starijih predanja, što su ih stari pisci u više ili manje ispravnom obliku zapisali i tako sačuvali. Za naše spoznaje o stanovništvu određenog područja posebno su značajni antički natpisi. Oni na najvjerodostojniji način čuvaju spomen o najstarijim stanovnicima naše zemlje, pa tako i našega primorja i njegovih naselja. To su naime tzv. izvori prvoga reda, jer se često mogu pouzdano datirati ili barem približno vremenski odrediti. Svojim, mada ponajviše kratkim sadržajem pomažu nam pratiti brojne podatke i procese o ljudima, njihovu podrijetlu i kretanju, te tako postaju dokumenti za najraniju pisanu povijest nekoga kraja. Tijekom posljednjega stoljeća proučavanje antičkih natpisa postalo je toliko razgranato i složeno da se razvila i posebna znanost o starim natpisima: grčka i latinska epigrafija.

Podaci za naše područje nisu odveć brojni, kao ni natpisi, često samo kameni ulomci većih cjelina, ali i takvi oni nam daju barem neku sliku o najranijim povijesno znanim stanovnicima i naseljima na našoj obali. O tome su pisali brojni stručnjaci i u nizu rasprava i djela pridonijeli rasvjetljavanju prošlosti ovoga kraja od pretpovijesti do kraja antike.¹ Imena pojedinih krajeva, mjesta, otoka, brda i rijeka često i danas čuvaju svoje prastare nazive, naravno prilagođene izgovoru hrvatskoga jezika. Takva su imena: Istra, Liburnija, Dalmacija, Krk, Rab, Osor, Senj, Zadar, Solin i dr. Upravo u imenu Liburnije sačuvan je naziv najstarijega poznatoga nam naroda na Hrvatskome primorju i njegovim otocima. Taj moćni pomorski narod gospodario je tijekom stoljeća čitavim Jadranskim morem, kako možemo prosuditi iz podataka starih pisaca, te naziva mjesta i arheoloških ostataka na

1. M. Suić, Istočna jadranska obala u Pseudo Skilakovu Periplusu, Rad JAZU, knj. 306, Zagreb 1955, 121 — 185. Isti, Antički grad na istočnome Jadranu, Zagreb 1976. D. Rendić—Miočević, Onomastičke studije s teritorija Liburna, Zbornik Inst. za hist. nauke, 1, Zadar 1955, 125 — 144. R. Katičić, Najstariji jezici i narodi u senjskome primorju, Senjski zbornik (= SZ), III, 1967 — 1968, 46 — 53. Isti, Podunavlje i Jadran u epu Apolonija Rodanina, Godišnjak Akad. BiH, VII, 1970, 92. M. Zaninović, Antička naselja ispod Velebita, SZ, VIII, 1980, 187 — 196. Isti, Otoci Kvarnerskoga zaljeva, Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinju, Zagreb 1982, 43 — 52. Isti, Liburnia militaris, Diadora 10, 1985, (u tisku). A. Glavičić, Izvještaji i rasprave u svim godištima Senjskoga zbornika. J. Medini, Etnička struktura stanovništva antičke Liburnije u svjetlu epigrafskih izvora, Materijali SADJ, XV, Beograd 1978, 67 — 85. Isti, Ordines decurionum Liburniae, Radovi Fil. fak. Zadar, 12, 1974, 17 — 56.

objema jadranskim obalama. Čuveni grčki zemljopisac Strabon, koji je putovao i pisao u drugom st. n. e., ostavio je podatak da je korintski vladar Hersikrat pobijedio Liburne kod otoka Korkyre (Krfa), koji se ranije zvao Sherija (Strab., VI, 2, 4, 269). Ovaj događaj Strabon stavlja istodobno s korintskim osnivanjem grada Sirakuze na Siciliji, a to je bilo u posljednjoj trećini osmoga stoljeća pr. n. e., pa se kao godina liburnskoga povlačenja s Korkyre uzima 735. pr. n. e. Prema jednome navodu kod Plutarha (Ta Ethika, aitia hellenika, II, 11), koji također govori o korintskoj kolonizaciji Korkyre po Hersikratu, otok su nastavali Eretrijci, poznati kolonizatori s otoka Eubeje. Prema tome, moguće je pomišljati na jednu koegzistenciju Liburna i Eretrijaca na otoku ili su Eretrijci prisilili Liburne na povlačenje još prije Korinćana, te bi po tome liburnska dominacija nad otokom bila još ranija.²

Liburni bi, prema našem današnjem poznavanju arheološke situacije, bili rezultat spajanja staroga predindoevropskoga stanovništva na obali od Istre do Zrmanje i novodošlih ilirskih Indoevropljana, koji su u naše krajeve stizali u valovima triju seoba, tijekom drugoga tisućljeća pr. n. e. Njihova se kultura može kontinuirano pratiti od kraja brončanoga doba, pa kroz čitavo željezno doba sve do dolaska Rimljana, a to znači od 9 — 1. st. pr. n. e.³

Odmah iza prvih gorskih lanaca Hrvatskoga primorja nalazio se narod Japoda, koji su prema tome bili u neposrednom zaleđu Liburna. Sudeći po nekim podacima, u određenim razdobljima držali su Japodi i dijelove kasnije liburnske obale i neke lučice na krajevima prastarih putova i prijevoja preko Velebita. Japodi sudjeluju i u kolonizaciji italskoga poluotoka. Nije moguće na temelju oskudnih podataka iz pisaca točno utvrditi sve faze tih složenih odnosa i pomicanja. Arheološka istraživanja još uvijek nisu toliko odmakla, posebno u neposrednom zaleđu obale, pa nije ni moguće stvoriti definitivnu sliku o arheološkoj situaciji dvaju područja. Radi se, po našem mišljenju, o jednom kontinuiranom procesu interakcije i simbioze stanovnika obale i zaleđa, koji su bili u krajnjoj liniji iste etničke i gospodarske strukture, s tim što su stanovnici obale u pravilu bili bliži prometu i kretanju robe i ideja. Kroz taj obalski filter ti su utjecaji strujili u zaleđe i bili tamo naspješne načine prihvaćeni i ponekad preobraženi, ali je i zaleđe svojom djelatnošću i seobama osvježavalo i miješalo se sa stanovnicima na obali. Na to nas upućuju nalazi ponekih predmeta grčkoga ili etruščanskoga podrijetla na području Japoda.⁴ U ove veze upleću se i povremeni sukobi, bilo lokalni bilo periferni, kojih je bilo u suprotstavljanju interesa oko posjedovanja zemljišta, pašnjaka, ribarenja, trgovanja, kakvih je sukoba bilo u svim vremenima na našoj obali.

Ono što je moralo utjecati na određeno pomicanje stanovništva u ovim krajevima, bila je keltska invazija u Italiju u 4. st. pr. n. e., osvajanje padske

2. M. Suić, Granice Liburnije kroz stoljeća, Radovi Inst. JAZU, Zadar, 2, 1955, 275. F. Lo Schiavo, Il gruppo liburnico — iapodico, Atti della Accad. Naz. d. Lincei, 1979, Memorie, Classe di scienze mor. stor. e fil., ser. VIII, vol. XIV, fasc. 6, Roma 1970, 373.

3. S. Batović, Pregled željeznoga doba na istočnoj jadranskoj obali, Vjesnik za arheol. i hist. dalm. (= VAHD), LXVIII, 1966, 48 — 63. Isti, Kultura starih Liburna, Dometi, 12, 1982, 7 — 40.

4. C. Patsch, Japodi, GZM, 8, 1896, 139 — 173 = WMBH, VI, 1899, 154 — 186. Isti, Die Lika in römischer Zeit, Wien 1900. R. Drechsler—Bižić, Istraživanje nekropole praistorijskih Japoda u Koimpolju, Arheološki radovi i rasprave, I, 1959, 245 — 293. Isti, Radovi objavljeni u Vjesniku Arheol. muzeja u Zagrebu i drugdje o istraživanjima na području Japoda, F. Lo Schiavo, o. c., 380.

doline i njihovo prodiranje u današnja područja južne Slovenije i sjeverne Hrvatske. Prodor Kelta značio je potiskivanje Liburna s italskih obala. U odnosu na središnje područje Japudije ta su zbivanja bila periferna, i na temelju dosadašnjih arheoloških istraživanja ne može se govoriti o nekoj »keltizaciji« japodskoga područja, što se ranije zaključivalo na temelju Strabona i povjesničara Dionizija Halikarnaškoga. Strabon je naime zabilježio da su »Japodi Kelti pomiješani s Ilirima« (Strab., IV, 6, 10), te da im »je oružje keltsko« (VII, 5, 4), a Dionizije Halikarnaški da su »Japodi keltski narod u Iliriji« (Dionis. Halic. kod Steph. Byz., 322, ed. Meineke).⁵ Arheološki nalazi upućuju na kontinuitet japodske kulture i u njima ne nalazimo izravnih keltskih tragova. Keltski utjecaji doticali su više sjeverna periferna područja Japoda u današnjoj Sloveniji i Hrvatskoj, a njihovi nama nepoznati dodiri s Liburnima odvijali su se najvjerojatnije posredstvom italskoga poluotoka.⁶

Prema tome, strani elementi na ovome dijelu naše obale svode se u predrimsko vrijeme na ponekoga grčkoga trgovca, bilo iz uže Grčke bilo iz južne Italije, kojima su Liburni vođeni interesom za tu trgovinu dopustili pristajanje u svojim lukama. Pojava Italika na obali Hrvatskoga primorja bila je također povezana s trgovinom, a javlja se u vrijeme Rimske republike, tj. u drugome stoljeću n. e. To zaključujemo na temelju poznatih ostava novaca što su nađene u području Like (Mazin, Gračac, Široka Luka, Obrovac), te duž prometnica dolinama rijeka Like, Zrmanje i Une.⁷

Ulazi u ilirsko-japodsko zaleđe vodili su upravo iz više ili manje zaklonjenih zaljeva i luka kao što su Senj, Jurjevo, Stinica, Karlobag, Starigrad (Paklenica). Iz ovih luka vodile su već u pretpovijesno doba prometnice, koje su spajale obalu s unutrašnjošću i omogućavale kretanje ljudi i robe za trgovinu i razmjenu stoke, drva i kovina. U toj razmjeni važnu je ulogu imala i trgovina solju, koja je bila najvažnija potreba sočarskih plemena ilirske unutrašnjosti i koja je pored pomorske trgovine bila, veoma vjerojatno, jedan od glavnih izvora prihoda primorskih Liburna u njihovoj razmjeni sa svojim prtežno stočarskim zaleđem. Možemo bez pretjerivanja ustvrditi da se bogatstvo liburnskih primorskih nekropola, kao one u Aenoni — Ninu i Argyrun-tumu — Starigradu, temelji upravo na solanama, koje su postojale još u pretpovijesno vrijeme.

Luke poput senjske igrale su važnu ulogu u konačnom rimskom pokoravanju Ilirika. Po svemu sudeći, upravo iz stare Senije krenuo je trijumvir Oktavijan u svoj pohod protiv Ilira — 35 — 33. pr. n. e., kada su najveći teret njegove invazije podnijeli upravo Japodi i Delmati. Oni su bili glavni nosioci otpora rimskome presizanju, koje je težilo pretvaranju ovih prostranih područja u provinciju koja bi štitila istočne granice Italije. Prema strateškoj raščlambi što ju je načinio već J. Kromayer, a potvrdio C. Patsch i za japodsku unutrašnjost razgradio G. Veith, Oktavijanova ekspedicija organizirala se upravo u Seniji, gdje mu je mornarica došla s juga, a vojska sa zapada iz

5. A. Mayer, *De Iapodibus populo illyrico Celtis commixto*, *Vjesnik Hrv. arheol. društva*, N. S., 18 — 21, 1937 — 1940 = *Serta Hoffilleriana*, 189.

6. S. Batović, *Kultura starih Liburna*, 29. M. Zaninović, *Otoci Kvarnerskoga zaljeva*, 46 — 47. O kontinuitetu arheološkoga materijala kod Japoda vidi radove R. Bižić—Drechsler.

7. Z. Dukat — I. Mirnik, *Pre-Roman Coinage on the Territory of Modern Yugoslavia*, *Bulletin of the Inst. of Archaeol. London*, 13, 1976, 200. J. Brunšmid, *Vjesnik Hrv. arheol. dr.*, N. S., 2, 1896, 1899—1900, 1905, 1908. C. Patsch, *Lika*, *passim*.

Tarsatike, te je on iz Senije, preko Vratnika, krenuo u unutrašnjost,⁸ na osvajanje Monetija, Avenda, Arupija i Metula, a završio sa Sicilijom, Liburnsko-japodsko primorje time je definitivno došlo u sferu rimske vlasti i administracije.

Izbor Senije za prodor u japodsku unutrašnjost bio je logična posljedica zbog njegove luke i najbližega prirodnoga pravca za put u unutrašnjost. Osim toga u tome je mogla igrati određenu ulogu i nazočnost italskoga elementa, u prvome redu trgovačkoga, u ovome središtu. Svi su ti elementi vjerojatno utjecali na rano dobijanje pravnoga statusa u rangmu municipija, koji je bio upisan u tribus Sergia, što također govori za rano dobijanje municipaliteta. Da je Senia pripadala ovome tribusu, znamo po natpisu vojnika carske pretorijanske garde, čiji je to bio tribus, a bio je iz Senije i umro u Rimu u 2. st. n. e. Tamo je bio zakopan i sačuvan mu je nagrobni spomenik s natpisom CIL VI 2451. Već sam ranije izrazio mišljenje da Senia nije imala status grada kolonije, već grada municipija. Za razliku od drugih kolonija na našoj obali, Senia nije raspolagala poljoprivrednim površinama, već je bila izrazito lučko-trgovački grad u kojem je bilo sjedište za naplatu dažbina na robu koja je išla u i iz provincije tzv. portorium.⁹ Upadljiva je činjenica da u Seniji nema veteranskih natpisa. Od dvadesetak antičkih natpisa nadenih do sada u Senju samo je jedan naden u novije vrijeme posvećen jednome veteranu, što ga je objavio potpisani.¹⁰ Ta činjenica, po mome mišljenju, još je jedan pokazatelj koji govori protiv mišljenja da je Senia imala status kolonije. Kod ostalih kolonija na našoj obali nazočnost veterana u natpisima mnogo je naglašenija, što je izrazito za Salonu, Naronu, Aequum i nešto manje za Iader. Plodne zemljišne površine oko ovih naseobina omogućavale su naseljavanje veterana dodjelom zemljišta tzv. *missio agraria*, koja je npr. izričito potvrđena natpisom iz okolice Narone, kojim veterani »*quibus colonia Naronit(ana) agros dedit*« odaju počast Augustu i Tiberiju (M. Abramić, Serta Kazaroviana, Sofija 1950, 235). U Seniji nema takvih mogućnosti i svoje interese u njoj već je od ranije nametnuo pomorsko-trgovački poduzetnički sloj Italika i kasnije orijentalaca.

Takvo se stanje ogleda i u sačuvanim natpisima antičke rimske Senije, u kojima nalazimo pretežno te dvije kategorije stanovnika. Moramo pretpostaviti da su Italici nazočni već u najranijem razdoblju razvitka antičkoga grada, tj. od početaka rimskoga naseljavanja u ovome području. To se nastavilo i

8. C. Patsch, Lika, 18, 28. J. Kromayer, Kleine Forschungen zur Geschichte der zweiten Triumvirats. V. Die illyrische Feldzüge Octavianus, Hermes, XXXIII, 1898, 1. G. Veith, Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus in Illyrien in den Jahren 35 — 33 v. Chr., Wien 1914, 17.

9. M. Zaninović, Antička naselja ispod Velebita, SZ, VIII, 1980, 190. Da je Senia bila kolonija izvodi se na temelju podatka kod Tacita (Hist., IV, 45) da je senator Manlius Patruitus bio u progonoštvu u colonia Seniensis. Međutim, Tacit je mislio na Senu, današnju Sienu, a ne Seniu — Senj. G. Alföldy, Bevölkerung u Gesellschaft der röm. Provinz Dalmatien, Budapest 1965, 76; J. Wilkes, Dalmatia, London 1969, 200. J. Medini, Ordines decurionum, 38. L. Margetić, Plinio e le comunità della Liburnia, Atti Centro storico di Rovigno, vol. IX, 1978 — 1979, 301 — 358. F. Vittinghoff, Zur römischen Municipalisierung des lateinischen Donau-Balkanraumes, Methodische Bemerkungen, Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, vol. II — 6, Berlin — New York, 1977, 9 — 30, izvršio je detaljnu raščlambu vezivanja osnivanja kolonija i municipija uz određene tribuse i zaključio da to ne može biti pouzdana osnova za datiranje. Senia je po njemu samo municipij i to augustovski, str. 9 i 18. nav. djela. U kasnoj rimskoj Republici municipiji su bili važniji od kolonija. Uspor.: U. Laffi, Sull'organizzazione amministrativa dell'Italia dopo la guerra sociale, Vestigia, Bd. 17, (Akten des VI. Intern. Kongr. für griech. und latein. Epigraphik 1972), München 1973, 44 i dalje. S. J. De Laet, Portorium. Brugges 1949, 180.

10. M. Zaninović, Dva antička natpisa iz Senja, Diadora, 9, 1980, 317 — 236. G. Alföldy, Veteranen deduktionen in der Provinz Dalmatien, Historia, 13, Wiesbaden 1964, 167 — 179. Isti. Bevölkerung, 119.

u vrijeme principata, tj. tijekom 1. i 2. st. n. e. Čudi nas da u natpisima nemamo domaćih ilirskih imena, iako je domaći liburnski i japodski živalj morao tvoriti barem u nekim fazama pretežnu većinu pučanstva, ali za sada tome nema, na žalost, potvrda u natpisima. Društveni status pokorenoga stanovništva odražava se i na ovaj specifični način u pomanjkanju njihovih natpisa. Možemo, međutim, i među romaniziranim imenima pretpostaviti pojedince domaćega podrijetla. Takva jedna osoba vjerojatno je *Quarta Livia*, čiji je rani nadgrobni natpis iz prve polovice 1. st. n. e. uklesan na spomeniku tipa tzv. liburnskoga cipusa. S obzirom na tip toga spomenika, koji je u ovome slučaju i za sada najsjeverniji takav spomenik karakterističan za liburnsko područje,¹¹ možemo pretpostaviti da je *Quarta Livia* i pored svoga latiniziranoga imena starosjedilačkoga liburnskoga podrijetla.

Domaćega su podrijetla i *Lucius Calpurnius Maximus* i *Muttiena Maxima*, iako i one nose latinska imena. Ovo je također rani natpis iz 1. st. n. e., kako ga je datirao J. Klemenc, Senj, Zagreb 1940, str. 3. Za njegovo domaće podrijetlo govorila bi pretpostavka da je Lucije Kalpurnije zapravo bio oslobođenik senatorske obitelji L. Kalpurnija Pizona, koja je imala posjede u Liburniji, te je i ime *Calpurnius* često u Liburniji. O tome je raspravio J. Šašel, *Calpurnia L. Pisonis auguris filia*, *Živa antika*, 12, 1962. — 2, str. 387 — 390. Italskoga su podrijetla *Gessia Maxima* CIL III 10056, zatim *L. Gavius Optatus*, koji je bio *sacerdos Liburnorum* i *Gavia Maxima* s istoga natpisa — J. Klemenc, Senj, str. 5. Sudeći po natpisima, važnu ulogu u životu Senije igrala je obitelj Valerija. Ovo rodovsko, ime tj. gentilicij, jedno je od najraširenijih rimskih, latinskih imena necarskoga podrijetla, posebno u sjevernoj Italiji, Galiji i u našoj rimskoj provinciji Dalmaciji, kako navodi G. Alföldy, *Personennamen*, str. 131. Uspor. M. Zaninović, *Diadora*, 9. 1980, str. 323. Vojnik *M. Valerius M. f. Sergia Quintianus (domo) Seni(a) mil. coh. I pr. (centuria) Silvani* služio je u elitnoj carskoj pretorijanskoj gardi u Rimu, a bio je iz Senja, kako mu je to istaknuto u nadgrobnom natpisu CIL VI 2451 nađenom u Rimu. *Lucius Valerius Agathopus* bio je član udruge ili kolegija Augustala, koji su se brinuli za poštivanje carskoga kulta, te mu je gradsko vijeće Senije izglasalo odlikovanje i supruga *Valeria Maxima* postavila natpis CIL III 3017.¹² Njegov kognomen *Agathopus* govorio bi za njegovo grčko ili istočno podrijetlo. Problem određivanja podrijetla osobe prema imenu tema je mnogih epigrafičkih rasprava i djela, te su mišljenja o tome raznolika i često oprečna. Reklo bi se da se u novije vrijeme, u pristupima tome pitanju, češće vidi prizvuk podrijetla pojedinca, koji je barem dijelom svoga imena

11. M. Zaninović, članak iz bilj. 10, str. 319. M. Suić, Liburnski nadgrobni spomenik («Liburnski cipus»), VAHD, LIII, 1950 — 51, 59 — 67.

12. L(ucio) Valerio Agathopo aug(ustali) huic ordo Seniensium ornament(a) decur(ionalia) prinio decrevit Valeria Montana coniug(i) opt(imo) l(ocus) d(atatus) d(ecreto) d(ecurionum), CIL III 3017, nađen u crkvi sv. Ivana Krstitelja.

13. H. Thylander, *Etude sur l'épigraphie latine*, Acta Instituti Regni Sueciae, Lund, 1952, posebno poglavlje III: *Les noms et l'origine des personnes*, 134 — 185. W. L. Westermann, *The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity*, The Amer. Philosoph. Society, Philadelphia 1955, Chap. XV. *Slavery under the Roman Empire, The Provenance of Slaves, how sold and prices paid*, 96 — 102. I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki — Helsingfors 1963, 201 i d. W. Schulze, *Zur Geschichte latiniischer Eigennamen*, Berlin 1933 (reprint). G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg 1969, na str. 383 — 385. onomastička bibliografija. M. Zaninović, *Imena po porijeklu*, VAHD, LXXII—LXXIII, 1979, 109 — 20.

želio sačuvati neku oznaku svoga podrijetla.¹³ Vjerojatna datacija ovoga natpisa u 3. st. n. e. također bi govorila u prilog istočnoga podrijetla Agatopova.

Različitost gledišta o istome natpisu možemo ilustrirati na primjeru jednoga drugoga senjskoga natpisa: *Flavia Procula Iusto coniugi suo Neapolitano s(ibi) f(ecit) viva titulum posuit*, CIL III 3019 — Flavija Prokula postavila je za života mali spomenik svome suprugu Justu Napolitanu. U njegovu kognomenu označeno je podrijetlo iz grada Neapolisa. Teškoća je što je bilo više gradova toga imena u antičkome svijetu. Među njima svakako je bio najpoznatiji onaj koji se nalazio na mjestu i ispod današnjega talijanskoga grada Napulja, ispod Vezuva, na obali plodne Kampanije. Drugi su gradovi istoga imena: Neapolis u Apuliji, na Sardiniji, u Africi južno od Kartage, u Traciji nasuprot otoka Thasosa, zatim Neapolis Scythica na Krimu, na Cipru i u Babiloniji. Neapolis su se nazivali i dijelovi starih gradova Sirakuze, Aleksandrije, Jeruzalema i Kartage.¹⁴ Zaslužni istraživač antičke prošlosti naše zemlje C. Patsch, smatrao je da je Justus podrijetlom iz Neapolisa u Kampaniji, što je prihvatio i J. Klemenc.¹⁵ G. Alföldy u svome djelu o stanovništvu i društvu antičke Dalmacije tvrdi, bez obrazloženja, da je to neki istočni Napulj.¹⁶ Naravski da je pored tolikih Napulja u antici teško sa sigurnošću reći iz kojega je potjecao Justus. Drugi orijentalci u Seniji nisu uvjerljivi argument za istočno podrijetlo Justa, jer ako Senijani služe u Rimu, isto su tako mogli i Napolitanci iz Kampanije doći u Seniju. Ime Justove supruge Flavije Prokule, koje zvuči posve italski, također bi na neki način govorilo za njegovo italsko podrijetlo i stavljalo ovaj natpis negdje u kraj 1. ili početak 2. st. n. e., kada, koliko nam je poznato, još nema jačeg strujanja orijentalaca prema ovim krajevima. To bi također išlo u prilog mišljenju o Justovu podrijetlu iz dinamičnoga i mnogoljudnoga Neapolisa na kampanjskoj obali. Naime, između naše i obiju italskih obala u ovo su doba više-struke veze, koje je spajao živ promet robe i ljudi. U luci antičkoga Rima Ostiji postojalo je udruženje jadranskih brodovlasnika (*corpus maris Hadriatici*, CIL VI 9682 Ostia).¹⁷ Osim toga u posadama druge rimske ratne luke u Misenumu kraj Napulja služio je velik broj Ilira iz Dalmacije, te je i ta veza spajala Kampaniju, Napulj i našu obalu, pa tako i Seniju, ključnu luku ovoga dijela obale antičke Dalmacije.¹⁸ Zato mislim da nema razloga tražiti Justovo podrijetlo negdje na Istoku, a ne u bližoj Italiji. Malo sam se više zadržao na ovome natpisu, jer nam — iako kratak sadržajem — zorno pokazuje kako se i u ovako malom tekstu kriju brojni problemi kada ga počnemo raščlanjivati.

U Seniji su živjeli i obavljali važne funkcije i ljudi iz drugih gradova, stanovnici provincije Dalmacije. Jednoga takvoga imamo u natpisu: *L(ucio) Aurelio L(ucii) l(iberto) domo Aequo, aug(ustali) et Seniae sac(erdoti) pri(mo)*

14. Za lokacije ovih gradova vidi: H. Bengtsson — V. Milošević, *Grosser historischer Weltatlas*, München 1953. The Princeton Encyclopaedia of Classical Sites, Princeton, N. J., 1976, pod imenom Neapolis.

15. C. Patsch, *Lika*, 95. J. Klemenc, *Senj*, Zagreb 1940, 4.

16. G. Alföldy, *Bevölkerung*, 91, bilj. 59. Po njemu to prihvaća J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969, 200.

17. M. Zaninović, *The Economy of Roman Dalmatia, Aufstieg und Niedergang der röm. Welt*, Berlin — New York 1977, 798 — 801.

18. Za Dalmatince u rimskoj floti Misenuma i Ravene: M. Zaninović, *Ilirsko pleme Dalmati*, Godišnjak Akad. nauka BiH, V, Sarajevo 1967, 74 — 78.

corp(oris) augustalium ornat(o) ornam(entis) decurionalib(us) pleb[s] Seniensijs aere conlato cur(ante) Aur(elio) Secund(o), CIL III 3016 Senj. Lucije Aurelije Viktor pripadao je staležu oslobođenika, a bio je podrijetlom, kako se ističe u natpisu, iz Aequuma, važnoga središta antičke Dalmacije, kojega se ostaci nalaze u današnjem selu Čitluku kraj Sinja. Mora da je bio poznat i zaslužan u Seniji, jer je obavljao prvosvećeničku službu u kolegiju augustala za kult carske osobe, a narod Senije vlastitim mu je priložima podario ukrase dekurionske službe, tj. one u upravi gradskoga vijeća ili skupštine. Natpis se datira u 3. st. n. e. To je sudeći po natpisima vrijeme cvata municipija Senije, u koji dolaze ljudi s Bliskoga Istoka, i to od sredine 2. st. n. e. Ove orijentalce bez sumnje je privlačila mogućnost trgovačkih i novčarskih poslova, koji su bili nužni u jednome lučkome i prometnome središtu kakva je bila stara Senija.¹⁹

Postojanje carinske stanice u kojoj se naplaćivala uvozna dažbina (*portorium*) na robu, koja je iz Senije odlazila u unutrašnjost pokrajine Dalmacije i dalje na sjever u Panoniju i Norik, potvrđeno je u području Senja s dva natpisa nađena u selu Vratniku, 15 km sjeverno od Senja. Natpise su postavili sunčanome bogu Mitri Hermes i Faustus robovi Gaja Antonija Rufa i Tita Julija Saturnina, zakupnika carine i poštanskih predstojnika. Prvi je natpis bio nađen 1891. i glasi: *I(nvicto) M(ithrae) spaeleum cum omne impensa Hermes C(ai) Anton(i) Rufi praef(ecti) veh(iculorum) et cond(uctoris) p(ublici) p(ortorii) ser(vus) vilic(us) Fortunat(ianus) fecit*, CIL III 12283. Hermes Fortunatianus je bio rob G. A. Rufa, koji je bio zakupnik ilirske carine od 147 — 157. dakle u vrijeme cara Antonina Pija. Fortunatianus, čiji je rob nekoć bio Hermes, i sam je bio zakupnik carine u noričkoj postaji Atrans — Trojane (CIL III 5117, uspor. 15184⁴ Ptuj). Ovi niži carinski službenici i pored svoga robovskoga statusa novčano su dobro stajali i igrali zato odgovarajuću ulogu u ovim malim prometnim mjestima svoga službovanja. Tu su, kao što vidimo i u ovom slučaju, podizali ili obnavljali o svom trošku građevine kao ovaj spelejš posvećen popularnome božanstvu Mitri, te žrtvenike i kipove (CIL III 751, 752 = 7434, 8163).²⁰ U blizini prvoga natpisa nađen je 1932. i drugi žrtvenik s natpisom: *S(oli) I(nvicto) M(ithrae) Faustus T(iti) L(uli) Saturnini praef(ecti) vehiculor(um) et conductoris p(ublici) p(ortorii) servus pro se et suis v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*, M. Abramić, Časopis za zgodovino in narodopisje, XXVIII, 1933, 140. U ovom specifičnom staležu, kako vidimo, kult istočnoga boga sunčane životne snage Mitre bio je omiljen već u drugom stoljeću, i ovi su ga ljudi unijeli u ovu liburnsko-japodsku sredinu. Faust je bio rob Tita Julija Saturnina, zakupnika carine vjerojatno iz sjeverne Italije. Ime Saturnin bilo je posvuda veoma rašireno, pa i u Dalmaciji. Kognomen Faust je bio omiljen kod oslobođenika.²¹

Mješavinu stanovništva u Seniji pokazuju dva spomenika jedinstvena za ove krajeve, odnosno dva nadgrobna natpisa, od kojih je jedan ispisan grčkim slovima a latinskim tekstom, a drugi je grčki. Oba transkribiram latinskim slovima. Prvi je natpis Aurelija Dionizija Židova iz Tiberijade na

19. J. Medini, Etnička struktura, 75.

20. Natpisi: J. Klemenc, Senj, 5, C. Patsch, Lika, 94 i sl. 95.

21. G. Alföldy, Personennamen, s. vv.

Genezaretskom jezeru u Palestini: *Aurelious Dionysious Ioudeous Tibe(r)ien-sis an(norum) XXXXX filioroun trioun pater*, CIL III 10055. Natpis je nađen 1885. kod Senja, između posljednjih gradskih kuća i groblja lijevo uz cestu prema Vratniku, a datira se sredinom 2. st. n. e. Bilo bi zanimljivo znati što je dovelo ovoga prvoga među Židovima u naše krajeve. Jedno moguće mišljenje jest da je stigao s posljednjim valom židovskih izbjeglica iz Judeje, nakon godine 135, kada je rimska vojska pod zapovjedništvom stratega Gneja Minucija Faustina Julija Severa, koji je bio rodom Dalmatinac iz našega Aequuma,²² po nalogu cara Hadrijana u krvi ugušila židovski ustanak i razorila Jeruzalem. Gotovo svi Židovi bili su tada prodani ili poubijani, a Palestina opustošena. Možda je u tim okolnostima i Dionizije kao dječak ili mladić bio prognan ili prodan i dospio u Seniju, gdje je umro u svojoj pedesetoj godini. Neuobičajeno isticanje očinstva troje djece možda je u vezi s privilegijem tzv. alimentacije, tj. pomoći za djecu što su je bili uveli carevi Nerva i Trajan da bi se poboljšao priraštaj stanovništva.²³

Drugi je grčkim jezikom i pismom ispisani nadgrobni natpis šesnaestogodišnjega dječaka Marka Klaudija Markijana sina Marka Klaudija Stratonika Nikomedejca: *D(is) M(anibous) Klaudios Markeianos Ma(rkou) Klaudeiou Stratoneikou hyios Neikomedeus zesas is' (= 16) entha[d]e keimai*, J. Brunšmid, Vjesnik Hrv. arh. dr., 1898, str. 173, sl. 7; C. Patsch, Lika, str. 101; J. Klemenc, Senj, str. 4, sl. 3. Natpis je bio nađen u Senjskoj Drazi u blizini crkve sv. Mihovila ili sv. Križa. Nikomedijska je bila glavni grad pokrajine Bitinije na Propontidi, to je danas grad Ismir u sjeveroistočnom zaljevu Mramornoga mora u Turskoj, odakle je Grk Stratonik stigao u Seniju, gdje je pokopao svoga mladoga sina. U broju od dvadesetak natpisa koji su nađeni u Senju, dva su eto grčka, a to je 10% od broja. Ovaj razmjer u natpisima govorio bi da je toga elementa bilo prilično u cjelini stanovništva, i to barem od sredine 2. st. n. e. Orijentalnoga podrijetla bio je i *Sarmentius Geminus*, koji egipatskome bogu Sarapisu posvećuje jedan kip: *Sarmentius Geminus Sarapidi deo Sancto*, CIL III 15092. Natpis se nalazi na bazi s mramornim ulomkom lika ovoga božanstva, J. Brunšmid, Vjesnik Hrv. arh. dr., N. S. III, 1898, str. 172; J. Klemenc, Senj, str. 6. U Senju je 1872, prilikom popravka ulica, u dubini od pola metra, nađen ulomak građevinskoga natpisa, koji se datira u drugu polovinu 3. st. n. e.: *Balneum vet [ustate con] lapsum pe [cunia sua ili publica?] restitu [it a fundamentis?] L(ucius) Do [mitius]... [Gallicanus Papinianus...]*, CIL III 10054; C. Patsch, Lika str. 100; J. Brunšmid, Kameni spomenici, br. 338; J. Klemenc, Senj, str. 4. Lucije Domicije Galikan Papinijan bio je namjesnik provincije Dalmacije od 239? — 241. Kao takav se naime spominje u natpisu iz Tarracone u Hispaniji: *legatus pro praetore Dalmatiae*, CIL II 4115.²⁴ Kako je ovaj ugledni čovjek, koji je bio i *consul suffectus*, bio povezan sa Senijom, ne znamo. Da li samo administrativno, te je u tome svojstvu obnovio gradsko kupalište, ili i po podrijetlu, nije nam na žalost moguće odgovoriti. Ovaj natpis, međutim, potvrđuje određeno blagostanje grada, koji obnavlja ovu javno korisnu građevinu i za-

22. M. Abramić, Dva historijska natpisa iz Dalmacije, p. o. iz *Ephemeridis Inst. archaeol. Bulgarici* (Serta Kazarow), Sofia 1950, 238 — 240.

23. C. Patsch, Lika, 101.

24. J. Wilkes, *Dalmatia*, 449.

slugom ove ugledne osobe. Time je izravno potvrđen određeni procvat grada i brojnost njegova raznolikoga stanovništva, što se vidi iz gore spomenutih natpisa. Nakon Galikanova natpisa nemamo, za sada, više drugih natpisnih spomenika koji bi nam dokumentirali sliku stanovništva kasnijih razdoblja. To je pojava koju susrećemo i u drugim antičkim naseljima na obali, izuzev Salone. Mogući su joj uzroci nemirna vremena čestih barbarskih provala od trećega stoljeća pa dalje, te širenje kršćanstva, koje u svojoj ranoj fazi nije marilo za fineze natpisnih oznaka, jer su pripadnici nove vjere mahom bili iz nižih slojeva društva.

Slijedeća luka iz rimskoga vremena, što je nalazimo niz obalu nakon Senije, bila je Lopsica danas Jurjevo, na starijim predratnim kartama i u knjigama Sveti Juraj. Zaštićena od bure i ishodište bogatoga šumskoga revira oko Krasnoga, ovo je mjesto već u pretpovijesno doba obavljalo funkciju pomorskoga prometnoga ishodišta svoga japodskoga zaleđa, o čemu nam svjedoči brežuljak Gradina u istočnom dijelu luke i pretpovijesni nalazi na njoj i oko nje.²⁵ Iz Jurjeva imamo samo dva antička natpisa, koji nam daju neke podatke o njegovom stanovništvu. Prvi je nadgrobni natpis nađen 1896: *Iuliae Sex(ti) f(iliae) Paullae f(iliae), Appuleiae c(ai) f(iliae) Marcellae nep(ti) Iulia C(ai) Tertia Toruca v(tva) f(ecit)*, CIL III 3015; J. Brunšmid, Vjesnik Hrv. arh. dr., 1898, str. 171; C. Patsch, Lika, str. 104. Za nas je najzanimljivija Julija Tercija Toruka, koja je postavila ovaj natpis Juliji Pauli (svojoj) kćeri i svojoj unuci Apuleji Marceli Gajevoj kćerki. Natpis se datira u prvu polovinu 1. st. n. e., i to po obliku svojih slova i po imenu Julius, carske obitelji za čijega su vladanja dobili rimsko građansko pravo, najvjerojatnije u vrijeme cara Tiberija (14 — 37.). Ime *Appuleia* upućuje na povezanost s liburnskim Apulejima, koji su bili među vodećim obiteljima u Aenoni — Ninu i Jaderi — Zadru. Iz toga zaključujemo da su i osobe iz ovoga natpisa bile domaćega liburnskoga podrijetla, što potvrđuje i domaće ime *Toruca* što ga je sebi dala uklesati Julija Tercija.²⁶

Lopsika je imala gradski status municipija, što nam potvrđuje novi, na žalost oštećeni, natpis nađen u travnju 1975, prilikom uređivanja dvorišta u mjesnom župnom dvoru, a sada se čuva u senjskome Gradskom muzeju, kome ga je poklonio župnik vlč. Josip Šimac. Natpis glasi: *[T(ito) Iul(io) . . .] f(ilio) Se[rgia La]urac a[ed(ili) If] vir(o) bis II v[ir(o)] quinq(uennali) Iulia T(iti) f(ilia) Procilla patri suo t(estamento) p(oni) i(ussit)*, M. Zaninović, Senjski zbornik, VI, 1975, str. 159. Natpis je važan je preko funkcije pokojnoga Tita Laure potvrđuje municipalno uređenje Lopsike, što ga navodi Plinije Stariji u svome opisu liburnskih naselja. On je naime stajao u samome vrhu gradske uprave Lopsike kao duumvir i edil. Ovo su također rimski građani s rodovskim imenom Julijevaca, pa se i ovaj natpis može po svojim slovima i po sadržaju i imenima datirati u prvu polovicu 1. st. n. e. Može se pretpostaviti da se i ovdje radi o domorocima s romaniziranim imenima u drugoj ili trećoj generaciji.

25. M. Zaninović, Antički natpis iz Jurjeva, SZ, VI, 1975, 159 — 166.

25. M. Zaninović, Antički natpis iz Jurjeva, SZ, VI, 1975, 159 — 166. Isti, Antička naselja ispod Velebita, SZ, VIII, 1980, 191 — 192. A. Glavičić, SZ, III, 1967—68, 13 — 14; SZ, II, 1966, 393.

26. Ime je ilirsko — liburnsko prema A. Mayeru, Die Sprache der Illyrier, Wien 1957, s. v. G. Alföldy, PN, s. v. drži da je venetsko.

Nakon triju manjih sidrišta u Lukovu, Kladi i Starigradu prikladna je i važnija luka u Stinici, koja je bila veza s blizom južnom obalom Raba. Antički nalazi potvrđuju da se na ovome mjestu nalazila stara Ortopla, koju spominje već u 4. st. pr. n. e. Pseudo-Skylak u svome Periplu,²¹ priručniku za plovidbu duž naše obale kao Ortopeletai, zatim Plinije Stariji u 1. st. n. e. (H. N., III, 140), te geograf Ptolomej (II, 16, 2) u 2. st. n. e. Natpisi na žalost nisu sačuvani, pa ne znamo imena nijednoga stanovnika. Prije stotinu godina pronađeno je u mjestu tridesetak kamenih urni s prilozima iz zlata, bronce i stakla. Novci careva Augusta, Galbe i Vespazijana datiraju ove grobove u 1. st. n. e. Nema sumnje da je i ovdje osnovno stanovništvo bio domaći liburnsko-japodski živalj uz ponekoga Italika. Ortopla je prema Pliniju bila oppidum rimskih građana, mjesto koje je dobilo status municipija od cara Augusta ili Tiberija. Zajednica Ortoplina imala je sporove sa susjedima oko prava na zemlju, pašnjake i vodu. Sačuvana su dva vrijedna natpisa o tim razgraničenjima, jedan sa Parentinima u unutrašnjosti, vjerojatno između Kosinja i Perušića, CIL III 15053, nalazi se u Lomskoj Dulibi — Legenac, općina Kosinj, drugi je sa Begima na natpisu iz okolice Jablanca, na području između Stinice i Klačnice, objavio ga je D. Rendić-Miočević, Vjesnik Arh. muz. Zagreb, III, 1968, str. 65. Tako su nam ostala zapisana imena tih zajednica iz ranoga 1. st. n. e.

Središte plemenske općine Bega bio je antički *Vegium*, kako ga naziva Plinije Stariji (III, 140), odnosno *Vegia*, Ptolomej (II, 16, 2), a Bigi kasniji popisi putnih stanica kod Ravenata (IV, 22; V, 14) i Guidona, 116 (224, 2; 381, 9; 543, 6). Nalazio se po svemu sudeći na mjestu današnjega Karlobaga, 26 km južnije od Stinice, gdje se oduvijek nalazila važna ishodišna luka većeg dijela Like. Antički nalazi u samome Karlobagu i istočnim zaselcima Drvešici i Vidovcu potvrđuju postojanje dobro stojećega antičkoga naselja, koje je također imalo status municipija od vremena cara Augusta. Oštećeni nadgrobni natpis mladoga gradskoga vijećnika Lucija Sestija Silvestra potvrđuje taj pravni status ovoga morskoga ishodišta prostranoga japodskoga zaleđa. Natpis je nađen na komadima brončane posude urne u kojoj su bili pohranjeni spaljeni ostaci mladića preminuloga u 23. godini života, a glasi: *L(ucio) Sestio L(ucii) f(ilio) [S]er(gia) Silvestri decur(ioni) annor(um) XXIII L(ucius) Sestius T(iti) f(ilius) Ser(gia) Clemens pater t(estamento) p(oni) i(ussit)*, CIL III 10027. Ime *Sestius* moglo bi ukazivati na italsko porijeklo, ali kako je ovo ime potvrđeno samo tri puta u području Liburnije, i to dva puta u ovome natpisu i jedanput u Fulfinumu — Omišlju na otoku Krku, dopušteno je pomišljati i na domaće podrijetlo ovih ljudi.²⁷ Natpis se datira u prvu polovicu 1. st. n. e. Za razliku od Ortople ovdje posjedujemo barem ovaj jedan natpis s imenima dviju osoba, koji nam daje barem neke podatke o stanovništvu i pravnom uređenju naselja. Ostali arheološki nalazi, posebno građevinski materijal, kao crepovi za krov, tzv. tegulae, na kojima se nalaze žigovi tvornica iz sjeverne Italije, upućuju na pomorske i trgovačke veze Vegije sa suprotnom obalom i drugim krajevima duž obale i u svome zaleđu u razmjeni i trgovini robe kao npr. soli, drva, stoke, vune, sira i drugih proizvoda kojima je raspolagalo stanovništvo obale i njena zaleđa.

27. J. Medini, Etnička struktura, 69 i bilj. 33, 34.

Slična je gradska struktura i organizacija antičkoga Argyruntuma, koji se nalazio na mjestu Starigrada pakleničkoga, na južnome kraju velebitskoga podgorja. Njega također spominju isti, gore navedeni antički pisci i geografi, na citiranim mjestima. Postalo je municipij pod Augustom ili Tiberijem.²⁸ Godine 34/35. n. e. grad je dobio zidove i kule, što saznajemo iz natpisa: [Ti. Caesar Divi Aug. f. Au]g[ustus imp.] pon[t. m]ax. [trib. pot.] XX[XVI] m[urum et] tu[rres dedit L. Volusi] o S[aturnino leg. pro pr.], Jahresh. Oesterr. arch. Inst., 12, 1909, Beibl., str. 50. Gradski vijećnik Gaj Julije Sula posvetio je jedan natpis Liviji Juliji Augusti, majci cara Tiberija povodom svoga ulaska u gradsko vijeće: *Iuliae August(ae) divi Augusti matri Ti(berii) Caesaris Aug(usti) L(ucio) Volusio Saturnino leg(ato) pro pr(aetore) C(aius) Iulius C(ai) f(ilius) Sulla ob dec(urionatu)*, CIL III 9972. Lucije Volusije Saturnin bio je namjesnik Dalmacije od prije 29 — oko 40. n. e., pa je njegovim namjesništvom datiran i ovaj natpis, dočim je onaj o gradnji kula datiran tribunskom čašću cara Tiberija tj. 34/35. n. e. Kako je ovaj dekurion rano dobio rimsko građansko pravo, može se pretpostaviti i njegovo domaće podrijetlo.²⁹ U gradu su živjele i obitelji italskoga podrijetla čiji se sačuvani natpisi datiraju u kasno 1. i rano 2. st. n. e. To su bili rodovi *Aufidii*, *Metinii*, *Quinctii* i *Turcii*. Neki od građana ovoga mjesta služili su u pretorijanskoj gardi u Rimu.³⁰ Prostrana nekropola spaljenih pokojnika s oko 400 grobova pružala se u dužini od pola km duž ceste koja je vodila jugoistočno iz grada, a trajala je prema nalazima od 1 — 4. st. n. e. To je jedina ovako sačuvana i istražena nekropola na našoj obali, koja svojim prilozima upućuje na određeno blagostanje i društvenu strukturu Argyruntuma. Nadene su lampice, narukvice, staklene posude, u muškim grobovima k tome nalazimo oružje, strugače, udice i kocke, a u ženskim nakit, predmet toalete, jantarne privjeske i prstenje. Nekropola je ostala sačuvana zahvaljujući kasnijem nasipanju močvarnoga tla, koje je vjerojatno dijelom nastalo i spuštanjem naše obale, što je možda utjecalo pored drugih čimbenika (malaričnost?) na propadanje i napuštanje naselja u kasnoj antici.

Natpisi iz ovih pet antičkih gradića dali su nam, pored drugih arheoloških nalaza, neku ideju i sliku o sastavu njihova stanovništva u to doba. Ta je slika ograničena brojem dokumenata kojima raspolazemo i samim tim nužno je manjkava. U sačuvanim natpisima širega područja Liburnije mogu se i ova naselja smjestiti u odgovarajuće procese romanizacije na širem planu i u kontekstu tih zbivanja i sama biti bolje poznata kao dio toga širega područja i procesa.³¹ Kada je broj sačuvanih natpisa iole brojniji, kao što je to slučaj sa Senjom, onda je i poznavanje i praćenje niza pitanja bolje i potpunije. Značenje pojedinoga naselja ogleda se u njegovim ostacima, ali i ti ostaci ovise o razvitku naselja u kasnijim stoljećima, koja na žalost češće nisu imala razumijevanja i poštovanja za ostatke prošlih vremena, što se uostalom i danas događa s ostacima najbliže prošlosti. Zato je svaki ovakav

28. L. Margetić, Atti, 336, drži da je Argyruntum bio civitas pripojena Jaderi, te da je Julius Sulla mogao biti dekurion u Jaderi.

29. J. Wilkes, Dalmatia, 203, 402.

30. JOAI, 12, 1909, Beibl., 59 — 60. Vojnik pretorijanac: C. M. (. . .) Severus eques ex singularibus ex c(oh)or. pr. IX i njegova majka Aelia Maxima: JOAI, 8, 1905, Beibl., 57.

31. J. Medini, Etnička struktura, izvršio je uspješan pokušaj stupnjevanja romanizacije prema natpisima: 72 — 76.

posao svojevrsno tapkanje u tami, ali i tamu treba pokušati osvijetliti makar i zračkom novoga svjetla. Arheološka istraživanja ovakvih ostataka u starim naseljima uvijek obogaćuju sliku našega poznavanja toga mjesta i njegove prošlosti. U tome je smislu primjeran slučaj Senja, gdje su poslijeratna zaštitna istraživanja, kadgod je to bilo omogućeno, uvelike povećala naše poznavanje važnih komponenata njegove stare povijesti i razvitka. Saznali smo nove stvari o položaju i građevinskoj strukturi niza javnih i privatnih objekata antičke Senije, o njenoj gradskoj upravi, kultovima, stanovništvu i drugom. Zato su arheološka istraživanja, makar i manja i ograničena prostorom i površinom, gdjegod je to moguće, najbolji način za temeljitije upoznavanje i objašnjavanje prošlosti ovih drevnih naselja. Ona to po svemu zaslužuju, jer su stoljećima bila središta jednoga višega i naprednijega načina življenja, koje je svojom novom kvalitetom utjecalo i na prostrana područja njihova kopnenoga zaleđa.

Dr Marin Zaninović, Arheološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu

U radnji autor navodi podgorsku obalu dugu 120 km, na kojoj nailazimo idući od sjeverozapada prema jugoistoku pet važnijih antičkih naselja: Senia (Senj), Lospica (Jurjevo), Ortopla (Stinica), Vegium (Karlobag) i Argyruntum (Starigrad — Paklenica). Da su ovaj kraj nastavali Liburni, Japodi, poslije možda, dijelom i Kelti. Grci nisu nikada zasnivali svoje naseobine na ovoj obali, jer im to nije omogućavala liburnska pomorska prevlast.

Nakon konačnoga rimskoga osvajanja ovih krajeva (9. g. n. e.) ova naselja dobivaju pravni status municipija. Podaci iz antičkih izvora i epigrafski materijal daju mogućnost određivanja i ispitivanja administrativnog statusa ovih središta, kao i sastav njihova stanovništva. Na kraju autor ističe da je japodsko zaleđe uvijek bilo izvor revitalizacije liburnske obale, jer su sva ova naselja i nastala kao prirodna ishodišta prapovijesnih prometnica, koje su ih spajale s prsotranim područjima neposredne unutrašnjosti.

Riassunto

LA POPOLAZIONE SOTTO IL VELEBIT NELL'ANTICHITÀ

Su questa costa lunga circa 120 km, andando dal nord-ovest verso sud-est, troviamo cinque antichi insediamenti: Senia (l'odierno Senj), Lospica (Jurjevo), Ortopla (Stinica), Vegium (Karlobag) e Argyruntum (Starigrad — Paklenica). Il susseguirsi storico delle popolazioni trovato nelle fonti antiche sarebbero stati prima i Liburni, i Japodi e dopo forse in parte anche i Celti. I Greci non hanno mai fondato i loro abitati lungo questa costa. La talassocrazia liburnica impediva la loro presenza e permetteva solo i contatti commerciali confermati dai reperti archeologici. La presenza degli Italici si può dedurre dai ripostigli delle monete repubblicane trovate nel territorio iapodico alla fine del secondo secolo av. Cr.

Dopo la definitiva conquista romana, che è stato solo dopo la soppressione della grande ribellione illirico-pannonica dal 6 — 9 d. Cr., questi insediamenti hanno avuto il rango municipale donato dallo stesso Augusto o Tiberio. Il testo di Plinio il Vecchio e il materiale epigrafico ci dà la possibilità di esaminare lo stato amministrativo di questi centri e anche la struttura della popolazione. Nel centro più importante come Senia troviamo gli Italici e gli Orientali. Negli altri municipi dalle epigrafi si può vedere il susseguirsi della gente nativa e di qualche italico. Naturalmente il numero delle iscrizioni ci fa conoscere solo in parte la lontana realtà storica. Si può concludere con certezza che la rettroterra iapodica era sempre fonte della revitalizzazione di questo litorale, perchè tutti questi insediamenti erano sbocchi naturali delle regioni dell'interno e delle antichissime vie preistoriche.